

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

AZERBAYCAN İNSAN HAKLARI RAPORU 2011

MAZLUMDER Genel Merkez

Mithat Paşa Caddesi Num: 62/4 Kızılay/ANKARA

Tel: +90 (312) 418 10 46 - Faks: +90 (312) 418 70 93

http:// www.mazlumder.org.tr - E-Posta: info@mazlumder.org.tr

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

HAZIRLAYANLAR:

Av. Şerife Gül ARIMAN
MAZLUMDER Genel Sekreteri

Üzeyir YİĞİT
MAZLUMDER Yönetim Kurulu Üyesi

Abdülkadir ŞEN
MAZLUMDER Dış İlişkiler Komitesi Üyesi

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 4

ÖNSÖZ 5

GENEL DEĞERLENDİRME 6

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ ANAYASASI VE YARGI 8

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda Halk Egemenliği ve İnsan Hakları 8

Azerbaycan Cumhuriyetinde Yargı Sistemi 10

Yargılanma ve Tutukluluk Süreleri 10

Haksız Gözaltı ve Keyfi Tutuklamalar 12

İNANÇ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ 14

İnanç ve İfade Özgürlüğü Alanındaki İhlaller 14

Hicap Yasağı 16

Azerbaycan'da Sünnilere Yönelik Baskılar 19

Basın Özgürlüğü 20

SİYASİ PARTİLER VE SİYASİ YASAKLAR 22

SONUÇ VE ÖNERİLER 28

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

GİRİŞ

Raporlama ve basın bildirisi yoluyla zaman zaman sizlere ulaştırdığımız insan hakları ihlalleri ve az da olsa bu mücadelenin sonucunda ortaya çıkmış önemli kazanımları sizlerle paylaşmada amaçlanan; insanlık tarihi gibi ortak geçmişimizle edindiğimiz tecrübeleri, denetleyici olarak halka ve uygulayıcı olarak devlet yöneticilerine aktarmaktır.

Neticede bütün iyi uğraşlar insani görevlerimizdendir. Bu görevin gereği olan ve bireysel olarak yapılması zor olan kimi zorunlulukları dayanışma içerisinde ve örgütlü bir şekilde ortaya koyarak yerine getirmeye çalışıyoruz. İşte bu çalışmamız, bir halkın taleplerini kendi güçleri ile hükümetlerine duyuramaması ve bu konuda zayıf kalması sonucunda bize düşen insani bir görevin yerine getirilmesidir.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

ÖNSÖZ

Azerbaycan Devleti, özellikle 2009 yılından itibaren vatandaşlarına uyguladığı gayri hukuki muamelelerden dolayı uluslararası platformda insan hakları uygulamaları açısından ciddi eleştiriler almaktadır. Bu eleştirilerin başlıca sebebi Azerbaycan Devleti'nin muhaliflerin hareket alanını kısıtlaması, düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanımına ilişkin sınırlamalar getirmesi, bireyleri ve medyayı baskı altında tutmak istemesidir.

Bağımsızlığını ilan etmiş olan bir devletin, anayasal koruma altına aldığı kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirdiği hukuksuzluk, bir meşruiyet sorununu ve insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmaktadır. Azerbaycan'da uygulanan hicap yasağı ve siyasi muhaliflere uygulanan baskılar hakkında derneğimize çok sayıda başvuru yapılmıştır. MAZLUMDER; bu bilgi ve başvuruları incelemek, olayları yerinde gözlemek ve değerlendirmek, ilgili kurumlarla özgün pratiklerimizi paylaşmak ve bu kurumlara derneğimizin birikim ve tecrübelerini aktarabilmek amacıyla Genel Sekreterimiz Av. Şerife Gül ARIMAN ve Genel Sekreter Yardımcımız Üzeyir YİĞİT'ten oluşan inceleme heyetini 2011 yılı Ocak ayında Azerbaycan'a göndermiştir.

İşbu rapor, birkaç yıllık Azerbaycan gözlemlerimiz ile birlikte, son aylarda cereyan eden yasakların ve tutuklamaların üst üste gelmesi doğrultusunda bölgeye göndermiş olduğumuz heyetin gözlemleri ve basında çıkan haberlerin derlenmesi ile ortaya çıkmış bir çalışmadır. Çalışma boyunca birçok sivil toplum örgütü temsilcisi ile baskı ve şiddete maruz kalan tanıklarla görüşmeler yapılmıştır. Azerbaycan Adalet Bakanlığı ve Azerbaycan Milli Eğitim Bakanlığı ise görüşme talebimize olumsuz yanıt vermiştir. Bu raporda yer alan tanıkların isimleri, bu çalışma nedeniyle herhangi bir zarara uğramamaları amacıyla saklı tutulmuş veya kodlanarak yazılmıştır. Tanıkların isimleri ve anlatılanlara ilişkin kayıtlar elimizde mevcuttur.

Rapor Azerbaycan'ın hukuki yapısı, son dönemde uygulanan baskı ve yasaklar, haksız tutuklamalar ve keyfi gözaltılar, inanç, ifade ve örgütlenme özgürlüğü alanında yaşanan sorunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Bu çalışmanın Azerbaycan'da yaşanan ve dünya kamuoyunda bilinmeyen baskı ve şiddetin duyurulmasında, Azerbaycan halkının sesinin ve özgürlük taleplerinin karşılık bulmasında fayda sağlamasını umuyor bu amaçla derneğimizin öneri ve taleplerini sonuç kısmında bilgilerinize sunuyoruz.

Ahmet Faruk Ünsal
MAZLUMDER Genel Başkanı

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

1. GENEL DEĞERLENDİRME

Azerbaycan, 20. yüzyılın başlarında Bolşevikler tarafından işgal edilmiş ve yaklaşık 70 yıl Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) içinde bulunmuştur. 1990'lı yılların başlarında SSCB'nin dağılma sürecinde bağımsızlık talep etmiş, 20 Ocak 1991'de yüzlerce Azerbaycanlının Rus askerlerinin saldırısında hayatlarını kaybetmesi neticesinde bağımsızlığına kavuşmuştur.

Azerbaycan, siyasi olarak Aliyev ailesi öncesi ve sonrası diye iki bölümde incelenmelidir. 18 Ekim 1991'de ilan edilen bağımsızlığın ardından kısa süreli Ayaz Muttalibov'un cumhurbaşkanlığında yönetilmiş, sonrasında Haziran 1992'de Ebulfez Elçibey'in göreve gelmesi ile ülke yeni bir döneme girmiştir. Suret Hüseyinov'un Haziran 1993'de ayaklanmasıyla birlikte Elçibey Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılmak zorunda kalmış yapılan seçimlerde Haydar Aliyev Bağımsız Azerbaycan Devletinin üçüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir.

1993 Yılı Haziranında cumhurbaşkanı seçilen Haydar Aliyev Azerbaycan'da bugün yaşanan siyasi ortamın mimarıdır. 2003 yılında yapılan ve uluslararası gözlemciler tarafından da şaibeli olduğu belirtilen bir seçimle oğul İlham Aliyev cumhurbaşkanlığı görevini devralmış ve Azerbaycan yarı otoriter bir devletten tam otoriter bir devlete dönüşmüştür.

Ekim 1991 yılında bağımsızlığın ilan edilmesinin ardından anayasa çalışmalarına başlanmış, SSCB'nin totaliter baskıcı yönetiminden kurtulmuş olmanın da etkisiyle halk iradesine vurgu yapılan bir anayasa tesis edilmiştir. Ancak yeni devlet olmanın verdiği zorluklar ve güçlü bir devlet aygıtı tesis etme gibi önceliklerden dolayı geniş katılımlı ve toplumsal talepleri karşılayan bir anayasa tesis edilememiştir. 1995 yılında yürürlüğe giren Azerbaycan anayasası yürütmeyi güçlendirmek ve geniş yetkilerle donatılmış başkanlık sistemini hayata geçirmeyi hedeflediğinden bugün Azerbaycan'ı birçok sorunla karşı karşıya bırakmıştır.

Azerbaycan anayasası katı bir anayasadır. Bireylere tanınan özgürlüklerin oldukça detaylandırılmış olmasına rağmen adalet mekanizmasının işletilememesi ve keyfi uygulamaların, rüşvet ve iltimas gibi haksızlıkların "sıradanlaşması", adalet kavramının var olmaması bugün yaşanan sorunların başlıca nedenlerindedir.

Adli kurumlarda rüşvetin diğer kurumlara nazaran daha yaygın olması, adli mercilerin hukuk sistemini para kazanma aracı haline getirmesi keyfi hukuki uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ülkede halkın yargıya güveni oldukça zayıftır.

Siyasi sistem işliyor gözükse de, muhalefet partileri ve muhalif kanaat önderleri üzerinde ciddi bir baskı hissedilmekte ve ülkedeki uygulamalar benzerlerini Ortadoğu ülkelerinde gördüğümüz tipik bir polis devleti uygulamalarını andırmaktadır. Muhalif hareketlerin (partiler, dini guruplar, sivil toplum örgütleri, sosyal çevreler) örgütlenme ve ifade özgürlüğü yoğun kısıtlamalara maruz kalmakta, ülkede muhalif gurupların gösteri yürüyüşü düzenlemesi yahut siyasi faaliyet yürütmesi çeşitli bahanelerle engellenmektedir.

Son aylarda ülkede uygulanmaya başlanan başörtüsü yasağıyla birlikte çok sayıda eğitim hakkı ihlali yaşanmış, siyasi partilere yönelik haksız tutuklamalar ve keyfi gözaltılar gerçekleşmiştir. Okuyacağınız raporda Azerbaycan'ın hukuki yapısı başta olmak üzere, basın

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

ve ifade özgürlüğü, muhalif guruplara yönelik baskılar, başörtüsü yasağı konularında ayrıntılı bilgiler ve tanıklıklar bulunmaktadır.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

2. AZERBAIJAN CUMHURİYETİ ANAYASASI VE YARGI

Azerbaycan'daki insan hakları ihlallerinin değerlendirilebilmesi için Azerbaycan yargı sistemini ve Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nı göz önünde bulundurmak ve metne dökülmüş hukuk ile pratikteki hukuk arasındaki farkın tespit edilmesi önemlidir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'na baktığımızda çokuluslu totaliter bir federalizme karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin Anayasa metninin ruhuna yansıdığını görebiliriz. Anayasa metninde Cumhurbaşkanı'na verilen bazı özel yetkiler dışında, halk egemenliğinin defalarca vurgulanması yaşanan bağımsızlık mücadelesinin bir tezahürüdür.

2.1. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda Halk Egemenliği ve İnsan Hakları

Azerbaycan Devleti, Ayaz Muttalibov başkanlığındaki hükûmetin 30 Ağustos 1991'de, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlığına İlişkin Anayasal Akdi"ni kabul etmesiyle bağımsızlığını ilan etmiştir. Azerbaycan Devleti'nin ilk anayasası, Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev başkanlığındaki Devlet Komisyonu tarafından hazırlanmış ve 12 Kasım 1995 tarihinde yürürlüğe girmiş (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, 1996: 1) ve yapılan bazı değişikliklerle birlikte 24 Ağustos 2002 tarihinde yapılan referandumla halkın yüzde 92'lik desteğini almıştır.

Anayasada, devletin demokratik bir devlet olduğu, kanunların üstünlüğünün geçerli olduğu, halk iradesine ve evrensel değerlere saygının temel ilkeler arasında sayıldığı kısa bir başlangıç ilkeleri kısmı bulunmaktadır. Devamında Halk Egemenliği başlıklı birinci fasılda:

"Azerbaycan Cumhuriyetinde devlet hâkimiyetinin yegane kaynağı Azerbaycan halkıdır."
(1.FASIL/1-1)

denilmektedir. Kuralcı (Kazuistik) bir yöntemle hazırlanmış olan Azerbaycan Anayasası'na şekil açısından baktığımızda uzun bir anayasa olduğu, her maddenin iki üç bent ile detaylandırıldığı ve katı bir anayasa özelliği arz ettiği de görülmektedir. Anayasa'nın 152. maddesine göre,

"Anayasa metninde değişiklik sadece referandum yoluyla yapılabilir."

Ayrıca 155. maddesine göre; 1, 2, 6, 7, 8 ve 21. maddelerin değiştirilmesi ve 3. faslın tümünün sınırlandırılması referandum yoluyla dahi mümkün olmamaktadır.

Halk Egemenliği, Genel Halk Oylamasıyla Çözümlenen Konular, Halkı Temsil Etme Hakkı ve devamındaki maddeler incelendiğinde çok uluslu totaliter bir federalizme karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin Anayasa'nın birinci faslında resmedilmiş olduğu görülmektedir. Eski Sovyet cumhuriyetlerinin demokrasiye geçiş süreçlerinde rastlanan bu müşterek husus, bağımsızlık mücadelesinin devletin yapısına esas teşkil etmesi ve bunun sonucunda halk iradesine yoğunlaşan ve hatta demokrasi temelini gölgede bırakacak ölçüde halkın bağımsızlığı üzerine şekillendirilmiş bir anayasanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Azerbaycan Devleti bağımsızlığını ilan ettikten sonra pek çok darbe ve iktidar mücadelesi yaşamış olması hasebiyle, kimi satırlarında darbe ve zafere ilişkin sancılı izleri bulmak mümkündür. Azerbaycan Anayasası, 20. Madde' ye göre,

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

“Azerbaycan Devletine karşı isyan veya devlet darbesine yardım etmek amacıyla alınan borçlar, Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından bir yükümlülük olarak kabul edilmez ve ödenmez”

şeklindeki ifade bunun bir örneğidir. Ayrıca, 71. Maddesi’ne göre,

“Anayasada belirlenen insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerini kollamak ve korumak, yasama, yürütme ve yargı organlarının görevidir.”

şeklinde belirtilmektedir. Bu özellikleri ile liberal demokratik bir anayasa özelliği taşıdığı söylemek mümkündür.

Azerbaycan Anayasası’nda insan hak ve özgürlükleri kapsamlı bir şekilde yer almıştır. Herkesin, doğduğu andan itibaren dokunulmaz, ihlal edilemez ve devredilemez hak ve özgürlükleri olduğu belirtilmekte olup, bireylerin kanunen yasaklanmayan usul ve vasıtalarla, kendi hak ve özgürlüğünü savunma hakkı olduğu belirtilir. Ayrıca bu hakların devlet tarafından teminat altına alındığı belirtilmektedir. Azerbaycan Anayasasının, Düşünce ve İfade Özgürlüğü başlıklı 47. Maddesi’ne göre,

“Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü vardır. Hiç kimse kendi düşünce ve inancını açıklamaya veya düşünce ve inancından vazgeçmeye zorlanamaz.” hükmü bulunmaktadır.

Devlet organlarının Anayasa’da sayılan temel hak ve özgürlüklere saygı göstermesi gerektiği, Anayasada yer alan hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmayacağı, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sadece olağanüstü hal ve sıkıyönetim zamanlarında kısmen ve geçici olarak durdurulabileceği gibi hususlar da Anayasa’da hükme bağlanmıştır.

Azerbaycan Anayasası’nda yer alan Devletin Yüceliği başlıklı bölümde;

“Bu Anayasada gösterilen insan ve vatandaş hak ve özgürlükleri, Azerbaycan Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara uygun olarak uygulanır”(2. FASIL/12-II)

denilerek uluslararası sözleşmelere üstünlük tanıyan bir atıfta bulunulmuştur. Azerbaycan Devleti, Anayasasının yürürlüğe girmesinin ardından pek çok uluslararası sözleşmeye imza atmış olup; Avrupa Konseyi’ne de tam üyelik için 13 Temmuz 1996 yılında başvurmuştur. 28 Haziran 1996 tarihinde Azerbaycan’a özel statülü misafir statüsü tanınmış ve 25 Ocak 2001 tarihinde tam hukuklu üyeliğe kabul edilmiştir.

Azerbaycan’ın, anayasasında belirtmiş olduğu insan hak ve özgürlükleri hususlarında, taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ve diğer imzalamış olduğu uluslararası sözleşmelere paralel bir uygulama süreci geçirmediği; bu yönüyle başarısız örnekler sunduğu görülmektedir.

Uluslararası platformda insan hakları uygulamaları açısından ciddi eleştiriler alan Azerbaycan Devleti, insan yaşamı ve vücut dokunulmazlığı hususlarında tedbirler almamakta, düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanımına ilişkin sınırlamalar getirmekte, bireyleri ve medyayı baskı altında tutmaktadır. Özellikle, gözaltı ve tutuklamalarda, AİHS’de belirtilen adil yargılanma hükümlerine riayet edilmemekte, haksız gözaltılar, uzun süren tutuklamalar

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

gerçekleştirilmektedir. Son dönemde sayısı artan tutuklamalarda konut ve iş yeri aramasında bulunan delillerle kişilere suç isnat edilmektedir. Yargılama sürecinin başı olarak kabul edebileceğimiz aramalarda arama izni alınmamakta ve özellikle konut/iş yerinde kimsenin bulunmadığı zamanlarda aramalar gerçekleştirilmektedir. Kişilerin evlerinde bulunmadığını iddia ettiği delillerin, bu hukuksuz arama usulü ile ele geçirilmesi yargılama sürecine zarar vermektedir.

2.2. Azerbaycan Cumhuriyetinde Yargı Sistemi

Azerbaycan Cumhuriyetinde devlet egemenliği kuvvetler ayrılığı prensibine dayanmaktadır. Buna göre, yasama yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'ne, yürütme yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na, yargı yetkisi ise Azerbaycan Cumhuriyeti Mahkemeleri'ne aittir ve bu organlar eliyle işletilmektedir.

Anayasanın çeşitli hükümlerinde adil ve tarafsız bir yargı sisteminin geçerli olduğuna ilişkin hükümler yer almaktadır. Azerbaycan Anayasası VII. Fasıll'da Yargı hâkimiyetine ilişkin hükümlere yer verilmiştir. 125. Maddeye göre,

“Azerbaycan Cumhurbaşkanı, yargı bağımsızlığının teminatıdır”

hükmü belirtilmiş olup söz konusu hüküm, yargının tarafsızlığını tartışılır hale getirmekte, uygulamada da adil ve tarafsız bir yargı sisteminin çoğu zaman işletilemiyor olduğu görülmektedir. Bunun çeşitli sebepleri arasında şüphesiz post-komünist bir ülkenin hukuk sistemi üzerine, liberal demokratik bir sistemin yerleştirilmeye çalışılması yer almaktadır. Sosyalist hukuk anlayışı ve eğitimi ile görev yapmakta olan hâkim ve savcılardan müteşekkil mahkemelerde hukuk bilincinin değiştirilmesi ve yerleştirilmesi zaman almakta, dolayısıyla anayasaya paralel olmayan bazı hukuk dışı uygulamalara devam edilmektedir. Diğer önemli sebebi ise, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, cumhurbaşkanının yargının teminatı olarak gösterilmesi ve böylece tarafsız bir yargılamaya imkân tanınmamasıdır.

2.3. Yargılanma ve Tutukluluk Süreleri

Azerbaycan anayasasında insan hakları ve yargılanma ile alakalı açık ve uzun maddeler olmasına rağmen yargılanma süreci ve tutuklu bulunma süresi ile alakalı uygulamada birçok belirsizlik vardır.

Anayasanın 24 ila 71'inci maddeleri arasında insan hakları ile ilgili geniş açıklamalar vardır. Yine anayasanın, hâkimlerin bağımsızlığı, adil yargılanmanın yerine getirilmesi ile alakalı 127. maddesinin 5. ve 6. bendinde yargılanma ile alakalı açık maddelerin varlığı, uygulamacıların keyfî tutumları ve devletin güvenlik yasalarını öne çıkarması ile yok sayılmakta ve ihlal edilmektedir.

Polisin herhangi bir suçtan ötürü tutukladığı kişiler normal şartlarda 48 saat gözetiminde tutulabilirler. Bu süre bitiminde ya serbest bırakılır, ya da adliyeye sevki yapılarak hâkim kararı ile tutuklanan kişinin durumu belirginleşir.

Hâkim kararı, polisin tavsiyesi ve suçun mahiyetine bağlı olarak 6 ila 15 gün arasında değişen tutukluluk cezaları olabileceği gibi küçük miktarlarda para cezası da olabilir.

Hâkim kararı ile tutuklulara çeşitli haklardan mahrumiyet cezası da verilebilir. Bu cezalar arasında yurt dışı yasağı ve kamu haklarından kısıtlı yararlanma cezaları da bulunmaktadır.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

Hâkim bu kısa süreli tutuklama ve hak kısıtlama cezalarını delil gerekmeksizin polis tutanağı veya iki şahidin beyanı ile “toplum içinde huzuru bozma” gerekçesine dayandırabilmektedir.

Yukarıda belirttiklerimiz, yasalar çerçevesinde yapılması gereken doğal uygulamalardır. Ancak Azerbaycan’da görüştüğümüz kişilerin tanıklıklarını dikkate aldığımızda bu sürecin işletilmediği ve rüşvet ve iltimas yoluyla bütün kapıların açıldığı veya kapandığı görülmektedir. Azeri avukatlarla yapılan görüşmelerde ise yukarıda bahsedilen kanuni sürecin işletildiğine hiçbir zaman şahit olunmadığı anlatılmaktadır.

İşte sürece ilişkin birkaç tanıklık:

“... Bizde hukuk bağımsız olduğumuz günden bu tarafa hiç üstün olmamıştır. Adaletsizliğe uğrayan bir kişi veya bir kurum ne zaman hakkını aramak için müracaat etse gayri hukuki bir uygulama ile karşılaşır...” Natık K.

“...Baskın sırasında kardeşi ve damadı hazır bulunmuştur ama arama yerlerine alınmamışlardır. Arama ile alakalı resmi belge istememize rağmen bize belge verilmemiştir...” Hacı İ. E.

Karşılaşılan ihlallerden biri de gözaltı sürecine ilişkindir. Ev, dernek, vakıf veya işyeri gibi mesken baskınlarında genellikle arama izni olmadan ve meskende o an birinin olup olmaması gözetilmeden arama yapılmaktadır. Kolluk güçleri bu tür baskınlarda meskende kimsenin bulunmadığı zamanları tercih etmekte ve arama sonucu bulunan delillerin kolluk güçlerince yerleştirildiğine ilişkin ciddi şüpheler oluşmaktadır. Bu tür baskınlar genellikle muhalif siyasal partilere yönelik operasyonlarda yaşanmaktadır.

Konuya ilişkin görüştüğümüz Azerbaycanlılar baskınların ve göz altılarının nasıl yapıldığını şu şekilde anlatmaktadır: “...polis evi arar eğer seni tutuklaması gerekliyse ya da rüşvet alacaksa evde eroin bulur, silah bulur ya da seni suçlu çıkaracak bir delil kesin bulur...”

MAZLUMDER heyetine Azerbaycan insan hakları izleme çalışması sırasında rehberlik eden R. Bayramov’un ofisi de bizimle bulunduğu sırada basılmış, ofise gelen çalışanlar sivil polislerin arama yaptığını ve arama sonucunda ofiste eroin bulunduğunu bildirmişlerdir. Buna benzer durumların sıklıkla yaşandığı görüştüğümüz avukatlarca da teyit edilmektedir.

Hukukun ve yargılama sisteminin çalışmasına ilişkin Bakü’de görüştüğümüz bir basın çalışanı şunları söylemektedir;

“... Burada yargılama iki şekildedir; bir: normal vatandaş yargılanması iki: siyasi yargılanma. Eğer normal bir vatandaşsan kolaylıkla bu işi karakolda para vererek veya hatırlı bir tanıdığının aracılığı ile çözersin, yok eğer siyasi isen senden rüşvet istemezler, senin teklif etmeni beklerler, miktar çok iyi ise bir yolu bulunur yoksa bu da sana suç olarak geri döner...”

Buna benzer bir ifade ise Azerbaycan Yazarlar Birliği yöneticisine aittir:

“...Özellikle son zamanlarda İslamcılara karşı tutuklamalar mevcuttur. Onların evlerinde silah bularak veya hiçbir bahane gösterilmeden tutuklanmaları endişe vericidir. Bu durum göstermektedir ki; gerçekte sadece İslamcılara karşı değil İslam’ın kendisine karşı bir saldırı vardır. Bu durum çok korkutucudur. Çünkü bunun fesadı ileride çok daha kötü olur...”

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

Yine aynı yöneticinin “...Televizyonlarda gösteriyor ki; Adamın biri bir cinayet işlemiş ve kaçmış. Birkaç gün sonra vicdanına yenik düşüyor ve teslim oluyor. Bu olay televizyonda gösteriliyor ve deniyor ki, falan kişinin katili teslim olmuştur ve cebinde de 3 gr eroin bulunmuştur. Şimdi bu adam 3 gün saklandığı yerden teslim olmak için karar verdiğinde cebine de eroin mi alıp gelmiştir? Bu çok komik bir durumdur.” İfadeleri de dikkat çekicidir.

Gence şehrinde İslamcılara karşı yürütülen operasyonlarda polisin tutuklularla yaptığı pazarlık tanıklar tarafından şöyle ifade edilmektedir:

“Kim bende 100 gr eroin bulundu derse onu serbest bırakacağız denmektedir. Bu çok çirkin bir durumdur. Sonra silahlar falan bulunmaktadır. Bu ağlanacak bir durum olmasa çok gülünç bir durumdur...”

Siyasi tutuklamaların en çok yaşandığı Gence kentinde tutuklanan ve serbest bırakılan bir tanık yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“...Bu tutuklamalar kanunun 221/3 maddesi üzerinden yapılmaktadır. Bu kanunla 10 kişiye hapis cezası verilmiştir. Bu 10 kişiden 5'i halen tutuklu bulunmaktadır. (18 Ocak) içeri alınan kişilerden 3 tanesi cinayet suçlaması ile yargılanmaktadır...”

...İçeri alınanlardan bir tanesi Gence şehrinin dini şahsiyeti olan A. C.'dir. Bu kişiyi cinayete yargılıyorlar. Bunu içeri almadan önce 65 yaşında olan babası tutuklanmış ve “oğlun teslim olana kadar seni bırakmayacağız” diye tehdit etmişler ve 3 gün hapiste tutmuşlardır.

Yine polis aynı şekilde benim annemi karakola götürerek ‘oğlunda eroin bulduk o teslim olana kadar seni bırakmayacağız’ demişlerdir.

A.C. tutuklandığında polise; ‘beni hangi gerekçe ile tutuyorsunuz?’ sorusuna karşı polis önünde bulunan bilgisayarı alıp yere vurarak kırmış ve seni devlet malına zarar vermekten tutukladık demiştir.

Azerbaycan devleti, yaptıklarına bakınca gayri hukuki yönetilmektedir. Halen Gence şehrinde tutuklamalar devam etmektedir...”

2.4. Haksız Gözaltı ve Keyfi Tutuklamalar

Dini İtikat ve Vicdan Özgürlüğünü Savunma Merkezi'nin 2009-2011 yılı arasında ihlallere ilişkin tutmuş olduğu verilere göre¹,

- 13 Şubat'ta Bakü'de bir grup inançlı insan Hz Peygamber'in vefatı dolayısıyla Şehitler mezarlığına yürüyüş yaparak çelenk bırakmak istemişlerdir. Aynı zamanda bölgede Hocalı faciası ile ilgili bir gösteri düzenlenmiştir. Gösterinin sorunsuz geçmesine rağmen, polis asayişin bozulduğunu iddia ederek, yürüyüşü engellemiştir. Barışçıl gösterilere karşı şiddet kullanılmıştır. Gösteride çok sayıda katılımcı tutuklanarak karakola götürülmüş, ayrıca bir kaç kişi önemli yara almıştır. Beş kişi Ceza Kanununun 221/3 ve 315/2 maddeleri uyarınca tutuklanmış,

¹ Bu bölümde, Dini İtikat ve Vicdan Özgürlüğünü Savunma Merkezi'nin 2009-2011 yılı arasında ihlallere ilişkin tutmuş olduğu veriler kullanılmıştır.

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

MAZLUMDER

sekiz kişi hakkında İdari Kabahatler Kanunu'nun 310. (polis görevlisinin yasal talebine kasten tabi olmama) maddesi ile idari hapis cezası verilmiş, altı kişi idari ceza almış, iki kişiye ise ikazda bulunulmuştur.

- 13 Şubat'ta bir grup Bileceri halkı kendilerine ait bahçede çadır kurup Ezadarlik Meclisi (Hz. Hüseyin'e [a.s] matem) düzenlemek istemişlerdir. Meclis'in başlamasına 3 saat kala çok sayıda polis ve sivil memur gelerek çadırı kuranları gözaltına almış, 3 saat sonra ise onları serbest bırakmıştır. 3 gün sonra ise 5 Bileceri semt sakini yeniden mahkemeye çağırılmış ve burada 2 kişi hakkında 5 gün hapis cezası, 2 kişi hakkında ise para cezası uygulanmıştır.
- Diğer bir ihlal ise, 22 Eylül'de Nardaran'da yaşanmıştır. Hacı Ali Hüseyinov, kasaba arazisinde imar çalışmaları yürüttüğü zaman polis tarafından gözaltına alınmıştır. Bir gün sonra ise onun hakkında Ceza Kanununun 234/1 inci maddesi ile (satış amacı olmadan yasadışı uyuşturucu maddeleri ve psikolojik ilaçlar (antidepresan ve şizofreni tedavilerinde kullanılan bir çeşit özel madde) özel tüketim miktarından fazla miktarda elde etme veya bulundurma sebebiyle dava açılmıştır.

Bu konuda anlatılacak hikâyelerin sayısı çok fazladır. Adil yargılanma ilkesine aykırı bir örnek de Gence'de yaşanmıştır. Şehit Mübariz İbrahimov'un ailesinin ziyaretinden dönen birkaç kişi 1 Ağustos 2010 tarihinde Gence şehir Kepez ili Polis Şubesi çalışanları tarafından hiçbir hukuki gerekçe olmadan gözaltına alınmıştır.

2.5. Azerbaycan'da Tutuklu Olarak Yargılanan T.C. Vatandaşı İlhan TAŞBEY

Ailesi tarafından derneğimize yapılan başvuruda, 13082693428 TC Kimlik numaralı ve Konya Selçuk Üniversitesi öğrencisi İlhan TAŞBEY'in Azerbaycan'da tutuklu olarak yargılandığını belirtilmiştir.

İlhan Taşbey'in ifadesine ve aileyle yaptığımız görüşmeye göre, 2009 Mayıs ayında pasaportuyla yasal yollardan önce İran'a oradan da havayoluyla Bakü'ye giden İlhan Taşbey, orada konaklamak amacıyla ve ucuz olması nedeniyle içerisinde başkalarının da olduğu pansiyon tarzı bir bekâr evi kiralamıştır. Evde kalan diğer kişilerin (Çeçen uyruklu) evden, geri gelmek üzere ayrıldıkları, ancak Gürcistan sınırında silahlı çatışmaya girdikleri, bunun üzerine olaydan hiçbir haberi olmayan İlhan Taşbey'in de eve yapılan baskın sonucu gözaltına alındığı ifade edilmiştir. Tamamen yasal yollardan Azerbaycan'a giden İlhan Taşbey, bulunduğu evde herhangi bir suç unsuru olmamasına, diğer kişilerin dillerini bile konuşamamasına rağmen uzun süredir tutuklu olarak yargılanmakta ve ailesiyle hiçbir irtibat kurmasına izin verilmemektedir.

Ailesinin ve telefonla görüştüğümüz avukatının ifadelerine göre, avukatının Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğine yaptığı müracaat bir sonuç vermemiş Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği olaya ilgisiz kalmıştır. İlhan Taşbey hakkında gerekli girişimlerin sağlanmasını ve Adil Yargılanma hakkına riayet edilmesi için gereken gerekenlerin bir an önce yerine getirilmesi gerekmektedir.

3. İNANÇ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İnanç ve ifade özgürlüğü alanındaki sınırlamaları değerlendirmeden önce bu konudaki hukuki duruma ilişkin Anayasa'nın sunmuş olduğu özgürlük çerçevesini incelemek, ardından Anayasa'ya rağmen yaşanan süreci okumakta fayda vardır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda bütün dini inançların kanun karşısında eşit oldukları belirtilmektedir. 48. Madde'de Vicdan Özgürlüğü başlığı altında herkesin vicdan hürriyetine sahip olduğu ve dini tutumunu belirleme hususunda bağımsız olduğu belirtilerek din ve inanç özgürlüğü anayasal koruma altına alınmıştır. Madde 48'e göre;

“ Herkesin vicdan özgürlüğü vardır. Herkesin dini tutumunu bağımsız olarak belirleme, herhangi bir dine tek başına veya başkalarıyla birlikte inanma veya hiçbir dine inanmama, dini inancıyla bağlı görüşlerini ifade etme ve yayma hakkı vardır. Dini törenlerin yapılması, kamu düzenini bozmadığı takdirde veya genel ahlaka aykırı değilse serbesttir. Dini itikat ve inanç, hukuka aykırı hareketlere hak kazandırmaz.”

Aynı paralelde düzenlenmiş olan düşünce ve ifade özgürlüğü hususu da Azerbaycan Anayasası 47. Maddesinde düzenlenmiş olup, buna göre,

“Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü vardır. Hiç kimse kendi düşünce ve inancını açıklamaya veya düşünce ve inancından dönmeye zorlanamaz. Irki, milli, dini, sosyal kin ve düşmanlığı teşvik etmeye ve propaganda yapmaya izin verilemez.” denilmektedir.

3.1. İnanç ve İfade Özgürlüğü Alanındaki İhlaller

Dini İtikat ve Vicdan Özgürlüğünü Savunma Merkezi'nin 2009-2011 yılı arasında ihlallere ilişkin tutmuş olduğu verilere göre², inanç ve ifade özgürlüğü alanındaki ihlaller toplumun hayatındaki önemli olaylara bağlı olarak değişiklik arz etmektedir. Devlet-vatandaş ilişkilerini belirleyen olayların başında Muharrem ayı öncesi ve sonrası ile Aşure ve Erbain gibi dini bir takım törenler gelmektedir.

3.1.1. - 2009 Yılı Muharrem Ayının İlk On Günü

Bu süreçte iktidarın önceki yıllara nazaran daha özenli ve hassas bir yaklaşım içerisinde olduğu kaydedilmiştir. Quba, Lenkeran, Lerik, Astara, Celilabad, Şamağı, Ağsu, Gökçay, Yardımlı, Masallı ve diğer şehirlerde ayrıca Bakü kentinde ve civar köylerde, Muharrem'in ilk 10 gününün tamamıyla memur müdahalesi olmaksızın ve sakin atmosferde geçirildiği gözlemlenmiştir.

Burada genel durumu bozan, Dini Kurumlarla İş Devlet Komitesi (DKİDK) yönetiminin muharremliğe ait merasimlerin icrasını düzenlemeye yönelik başarısız girişimleri ve döneme özgü folklor ifalarına ait unsurlara nispeten bazı ihtiramsız ifadelerin kullanılması gibi hedefi anlaşılmayan ve ters etkiye sebep olabilecek hareketlere mahal vermesi olmuştur.

Ancak mütedeyyin kesimden gelen eleştirel tepkiden sonra DKİDK yönetimi bu teşebbüslerden vazgeçmiş ve genel olarak muharremlik dönemi boyunca daha hassas davranmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, DKİDK Güneşli'de bulunan "Fatimeyi-Zehra" camisi ile ilgili duruma da belli yapıcı tutum göstermeye başlamış ve inançlı insanları rahatsız eden ve dini duyguları rencide eden "yasadışı yapı" gibi ifadeleri terk etmiştir. Hatta "*caminin korunması için elimizden geleni yapacağız*" açıklamasında bulunmuştur.

² İnanç ve İfade Özgürlüğü alanındaki ihlaller tasnif edilirken, Dini İtikat ve Vicdan Özgürlüğünü Savunma Merkezi'nin 2009-2011 yılı arasında ihlallere ilişkin tutmuş olduğu veriler kullanılmıştır.

3.1.2. - Aşureden Erbain'e Kadar Olan Süreç

Azerbaycan'da, Aşureden Erbain'e kadar olan süreç daha sıkıntılı geçmiş ve özellikle Aşure'den sonra inanç, ifade özgürlüğü ve vicdan özgürlüğü alanındaki ihlallerde artış kaydedilmiştir.

- Gence'de din bilginlerine ve inançlı aktivistlere şiddetli baskılar, aynı zamanda psikolojik tehditler ve hatta geçici gözaltılar uygulanmıştır. Bir ilahiyatçı sözde sebeplerle 2 gün süreyle hapis cezasına mahkûm edilmiştir.
- Sumgayt'da polis, grup halinde camiye gelmiş ve merasimlerin süresini kısıtlamaya ilişkin belirli adımlar atmıştır.
- İsmaili'de ezanla ilgili sorun yaşanmış, icra yapılarının temsilcileri ezanın seslendirilmesine sınırlama getirmiştir.
- Güneşli'de bulunan "Fatimeyi-Zehra (s.a.)" camisinin çevresi 200'den fazla polis ve yük arabaları tarafından çevrilmiştir. Aşure günü polis nihayet dindarları camiye bıraksa da, İmam'ın (as) üç ve yedi merasimlerinde camiye birilerinin girmesine asla izin verilmemiştir. Sonraki günlerde topluluk üyeleri arasında bazı aktivistler emniyete çağrılmış ve onlardan anlaşılmaz ve ülke kanunlarında belirtilmemiş bir yasak olarak caminin yanına gitmemek konusunda söz alınmıştır.
- En büyük sorun ise Nahçıvan'ın Benenyar köyünde yaşanmıştır. İnsanların sırf dini törenleri etkin icra etmesinden rahatsız olan memurlar, vatandaşların üzerine yoğun baskı uygulamışlardır. Vatandaşların en temel anayasal hakları halen bölgede ihlal edilmektedir.
- Aşure günü ile ilgili nispi sakinliğe rağmen, Aşure sonrası dönemde DKİDK sorumluları asılsız ve hedefi anlaşılmayan söylemlerle dini ortamda huzursuzluk yaratmış, dini duyguların zedelenmesine neden olan tutumlar sergilemişlerdir.
- Hatta iktidara bağlı olan kurumlar da Benenyar olaylarını insan hakları ihlali olarak bildirmelerine rağmen, Devlet Komitesi Başkanı Benenyar'da insan haklarının ihlali ile ilgili "*terörle ilişkili*" gibi garip bir izahta bulunmuştur. Sovyetlere özgü bu tür çıkışlarla dini alanda yapılan çalışmaların kısıtlayıcı bir faktör oluşturduğu şeklinde anlaşılabilir bir beyan sunmuştur.
- Sonraki aşamada en rahatsız edici durum yine de "Fatimeyi-Zehra (s.a.)" Camii çevresinde oluşmuştur. Öyle ki, polis asılsız ve gayri hukuki olarak "*önleyici gözaltılar*" yapmış ve cami cemaatinin güya camide toplanmaya hazırlandıkları konuda bilinmeyen nedenle Seyid Tevfik ve Hacı Hüseyini, Hacı Sağavet ve Hacı Ali'nin yanı sıra Ehl-i Beyt (a.s) şairleri olarak bilinen Hacı Seyid Nureddin'i ve Gökhan Fatih'i gözaltına almıştır. Hiçbir yasal temel olmadan ve usul dikkate alınmadan, adı geçen insanlar 24 saate yakın poliste gözaltında kalmışlardır. Söz konusu kişilerden üçüne ise mahkeme kararı ile ceza verilmiştir. Bu kişilerle ilgili 20 Ocak şehitleri anısına adanmış törene katılmaları ve konuşma yapmaları sebebiyle ceza verildiği bildirilmiştir.
- Bakü'de dini malzeme satan mağazalarla ilgili ciddi rahatsızlıklar yaşanmıştır. Öyle ki, önce vergi temsilcileri bu mağazalara gelerek, mankenlerin başında bulunan hicapların (dini örtülerin) açılmasını talep etmişlerdir. Bunu yapmayanlara ise sorun çıkaracaklarını bildirmişler ve sonrasında büyük cezalar vermişlerdir. Dini elbise satışı yapan mağazalar 400-800 manat (800-1600 lira) tutarında para cezasına çarptırılmıştır.
- Basında yer yer İslamofobi algısı oluşturmak üzere konuşmalar yapılmış bu da genel olarak olumsuz bir atmosfere sebep olmuştur.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

3.1.3. -Muharremlikten Sonraki Dönem

- 19 Şubat'ta Meşhedi Dadaş Camii'nde cemaatin namaz kıldığı yerle ilgili sıkıntı yaşanmış, yetkililer cami dışındaki alanda namaz kılınmaması ile ilgili karar olduğunu belirtmişlerdir. Yetkililer tarafından, bu kararın namaza gelenlere anlatılması da istenmiştir. Cami yönetimi bu kararın biçimi, verilme koşulları ve diğer teferruatları hakkında bilgi istediğinde, yetkililer ikna edici bir açıklama yapamamışlardır.
- 12 Mart'ta Bakü'de bir fabrikada namaz yasağı ile ilgili bir bilgi yayılmıştır. Yeni Müsavat gazetesi, Derin Özüller Fabrikasının müdürü Sefixan Memmedov'un kendi sorumluluğunda olan memurları, görevli kişileri, fabrikanın rehber elemanlarını, toplayarak "*fabrikanın arazisinde gerek çalışma sırasında, gerekse işten sonra namaz kılan, ibadet eden hakkında hemen önlem alınacaktır*" şeklinde ifade kullandığı belirtilmiştir.
- 15 Temmuz tarihinde Yevlax camisine Cuma günü okul müdürleri, çalışanları ve polislerden oluşan nezaretçiler koyulmaya başlanmıştır. Bununla camiye öğretmen ve öğrencilerin gelişinin önlenmesi öngörülmüştür.
- 13 Şubat 2010 tarihinde İslam Peygamberinin vefat günü ile ilgili bir grup Azerbaycan vatandaşı şehitlikte ziyarete giderken Bakü'nün Yasamal bölgesinde polis müdahalesi ile karşılaşması sonucu polisle ziyarete giden grup arasında arbede yaşanmış ve neticede 17 kişi gözaltına alınmıştır. 3 Ağustos'ta Yasamal Şehir Mahkemesi'nde 13 Şubat'ta tutuklanmış olan mütedeyyin kişilerin yargılamaları devam etmiştir. Mahkeme kararına göre Elmar Samedov, Ağaeli Can, Bilal Ahmedova 4 yıl 6 ay, Elçin Abbasov ve Seynur Hüseynova ise 4 yıl hapis cezası verilmiştir. Bu arada, mahkemenin darp edilmiş gibi gösterdiği polislerin çoğunluğu kendi şikâyetlerini geri çekmişlerdir.
- 2010 Ağustos'un başlarında Goranboy'daki askeri bölükte subay kadrosu tarafından askerlere, namaz kılınmasına izin verilmeyeceği hususunda bilgi verilmiştir.
- Eylül'ün başlarında Lenkeran Camii'nde bir grup ilahiyatçı tutuklanmış, bu hadise üzerine olay yerine gelen bölge sakinlerine çeşitli baskılar yapılmıştır.
- Masallı ilçesinde birkaç yüz kişiden oluşan grup yürüyüş yapmış ve bölge eğitim şubesinin yanından geçerken buraya yönelik protesto içerikli sloganlar atmışlardır. Bunun üzerine polis göstericilere sert bir şekilde müdahale etmiştir.
- Tasua günü (15 Aralık 2010) ve Aşura günü (16 Aralık 2010) tüm ülke çapında gerek başkentte, gerekse diğer bölgelerde kitlesel dinsel merasimler düzenlenmiştir. Bu törenlere hemen hemen hiçbir müdahale olmamış, sorun yaşanmamıştır.
- 2011 yılı Ocak ayında ülkede dindarlara yönelik kitlesel tutuklamalar gerçekleşmiştir. Hiçbir sebep gösterilmeden, resmi izah olmaksızın onlarca dindar ve alim holiganlık gibi komik ve alakasız sebeplerle 5-12 gün arasında değişen hapis cezalarına mahkûm edilmiştir. Bu hapis cezalarının, başörtüsü yasağına itiraz potansiyelini önlemek amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

3.2. Hicap Yasağı³

Azerbaycan mevzuatına bakıldığında okullarda başörtüsünü yasaklayan herhangi bir metne rastlanmamaktadır. Hayali ve gayri hukuki bir yasak uygulaması, Türkiye pratiğinde öğrencilerin karşılaştığı fiili yasak uygulamasına benzemektedir. Kaldı ki eğitim ve öğretim

³ Azerbaycan'da başörtüsü hicap kelimesi ile ifade edilmekte olup, yasağın ismi de bölgede Hicap Yasağı şeklinde anılmaktadır.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

temel haklar arasında sayılmakta olup, bu hususta mevzuatla dahi sınırlama yapılması, kişilerin eğitim hakkının engellenmesi uluslararası metinlerde yasaklanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti, anayasasında uluslararası metinlere atıflar yapmış ve pek çok uluslararası sözleşmeyi imzalamıştır. Bu sebeple Azerbaycan'da yaşanan hicap yasağının hiçbir hukuki dayanağı olmadığını söylemek mümkündür.

Okullarda başörtüsü kullanımı ile ilgili daha önce de yasak getirildiği ama bu konuda ısrarcı olunmadığı bilinmektedir. Başörtüsüne yasak uygulamasında ilk şikâyet Abşeron ilçesi Ceyranbatan kasabasında bulunan ortaokulda çalışan İngilizce öğretmeninden gelmiştir. Neşe Hüseynova'nın okul müdürü tarafından başörtülü şekilde öğretmenlik yapmasına izin verilmemiştir. Okul müdürü bunun kendi fikri ve kişisel girişimi olduğunu bildirmiştir. Fakat müdüre mevzuatta yasak olmadığına ilişkin açıklama yapıldıktan sonra, okul müdürü, öğretmenin derslere katılımına engel olmayacağını bildirmiştir.

Bunun dışında hicap meselesinde yaşanan ihlaller şu şekilde sıralanabilir;

- 2010 yılının ders yılı başladığında, Azerbaycan'ın bazı eğitim kurumlarında başörtülü öğrenci ve öğretmenlere karşı ayrı ayrı baskı yapıldığı iddia edilmiştir.
- Başka bir şikâyet Sumgayıt şehrinin 37 sayılı ortaokuluna yeni başlayan 1. sınıf öğrencisi Fatıma Ahmedzade'nin ebeveynleri tarafından yapılmıştır. Aile, kızları Fatıma Ahmedzade'nin okulda hicap takmak istediğini fakat okulun müdürü Eyvazov Elşad'ın müsaade etmediğini ebeveynlere henüz dersler başlamadan önce bildirmiştir. 15 Eylül'de Fatıma ilk ders gününe başörtülü başlamış ve dersler bitene kadar başörtülü olarak devam etmiştir. Derslerin bitmesi üzerine okulun ders bölüm müdürü onu karşılayan ebeveynine yaklaşıp öğrencinin derse başörtüsüz gelmesi gerektiğini bildirmiştir.
- Başörtüsüyle ilgili bir diğer sorun Bakü 23 sayılı ortaokuldan gelmiştir. Okulda eğitim gören bir başörtülü öğrencinin ebeveynine, okul müdürü 15 Eylül'den itibaren başörtülü öğrencilerin derse giremeyeceğini ilan etmiştir. Ancak okul yönetimi sonraları bununla ilgili herhangi bir engelleme girişiminde bulunmamıştır.
- Azerbaycan'ın bazı bölgelerinden de şikâyetler gelmiştir. Öyle ki, Zaqatala kentinin 1 sayılı ortaokulunda okuyan 3 öğrenci için (Zehra Quliyeva, Zeynep Quliyeva'nın) dersler başlamadan önce okul müdürü Fatma Hanım başörtülü öğrencileri kesinlikle derse almayacağını açıklamıştır. 15 Eylül'de ilk ders gününde müdür her üç öğrenciyi okuldan uzaklaştırarak, bu öğrencilere hakaret etmiştir.
- Zaqatala İli Yukarı Tala Köyü'nün 1 ve 2 sayılı ortaokullarından da Eylül ayının ortalarından itibaren şikâyetler gelmeye başlamıştır. Her iki ortaokulda da okul yönetimi daha ilk ders günü başörtülü öğrencilerin önünü keserek başörtülü öğrencileri okula bırakmayacağını söylemiştir.
- Diğer bir şikâyet Bakü'nün Bileceri Kasabasında bulunan 299 sayılı ortaokulda okuyan başörtülü öğrenci Elnara Hasanli'nin ebeveynleri tarafından yapılmıştır. Bu okulun müdürü Solmaz Kazımova yeni öğretim yılı başlamadan önce anne-babaya başörtülü öğrencilerin okulda eğitim almalarının mümkün olmadığını bildirmiştir. Fakat öğretim yılının ilk günü bu okuldan insan haklarının ihlali konusunda herhangi bilgi gelmemiştir.
- 15 Eylül'den itibaren Zaqatala'daki 1 sayılı ortaokulda okuyan 4. sınıf öğrencisi Baharova Naile de okulda eğitim almak hakkından mahrum edilmiştir. Okul

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

MAZLUMLER

- müdürü Fatma İsrailov başörtülü öğrencileri derse kesinlikle bırakmamış ve onları ağır hakaretlerle okuldan kovmuştur.
- Zaqatala İli Muxax Köyü'nden gelen şikâyetle ise 1 sayılı ortaokulun müdürü Novruzova Adalet, başörtülü coğrafya öğretmeni Hüseynova Ayşe hanıma başörtülü olarak çalışmasının mümkün olmadığını kesin şekilde ifade etmiştir.
 - Azerbaycan'a bağlı olan Nahçıvan'dan da şikâyet gelmiştir. Öyle ki, Nahçıvan'da 3 sayılı ortaokulun 2. sınıf öğrencisi Hümbetova Emine okulun müdürü tarafından sınıftan uzaklaştırılarak eğitim hakkından mahrum edilmiştir. Okul müdürü başörtülü öğrencinin okula girmesine izin vermeyeceğini ifade etmiştir.
 - 17 Eylül'den itibaren, Azerbaycan Öğretmenler Enstitüsü'nde başörtülü öğrencilerle ilgili sıkıntılar yaşanmıştır. Enstitünün Müdürlüğü hiçbir neden olmaksızın, ülke yasalarındaki inanç özgürlüğü ile ilgili hükümleri kaba bir üslupla okuyarak, başörtülü öğrencileri derse almamıştır. Fakat hukuki tedbirlerin alınması ve medya ile kurulan olumlu ilişkiler neticesinde 29 Eylül'den sonra öğrenciler derslere alınmaya başlanmıştır.
 - 17 Kasım'dan itibaren ülkenin ortaokullarında başörtülü öğrencilere yönelik baskılar artmıştır. Öğrencilerin derse girmesinde gayri hukuki bir yasak uygulanmıştır. Raporun hazırlanma sürecinde de bu yasak devam etmekteydi.
 - 10 Aralık'ta 1000'den fazla kişi Eğitim Bakanlığı önünde protesto gösterisi yaparak, okullarda başörtüsü yasağının kaldırılmasını talep etmişlerdir. Eylemcilere polis yoğun bir şekilde şiddet uygulamıştır. Yüzlerce göstericiye şiddet uygulanmış, pek çok kişi gözaltına alınmıştır. Tutuklananlardan bazıları mahkeme kararı ile serbest bırakılmış, 7 kişi ise 5 günden 7 güne kadar idari hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

2010 yılının muharremlik dönemi neredeyse sorunsuz geçirilmiştir. Gerek başkentte, gerekse bölgelerde muharremlik merasimleri, Tasua-Aşura merasimleri hemen hemen müdahalesiz geçirilmiştir. Ülkenin dini kesiminin büyük bölümünü temsil eden alimler, provokasyonlara meydan vermemek için muharremlik merasimlerinin başörtüsü yasağı protestolarına dönüştürülmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Muharremlik sürecinde, dönemin dindarlar için hassas ve kutsal olmasına önem vermeyen Eğitim Bakanlığı memurları ve bazı kamu görevlileri medyayı kullanarak başörtüsü yasağına meşruiyet kazandırmaya gayret etmiş; bu yönüyle de sorunu daha da derinleştirmeye sebep olmuşlardır.

208 nolu orta okulu öğrencilerinden H.Z. okuldaki son durumla ilgili şunları ifade etmektedir:

“Başörtüsü yasağı yüzünden okula gidemiyorum. Bir iki ders kaldıktan sonra dersten çıkarılıyorum. Okul müdürümüz emre tabi olduğunu, başka bir emir almadığı sürece bizim bu şekilde – örtülü olarak- okulda duramayacağımızı ve gitmemizi söylüyor. Biz de bunun üzerine evlerimize dönüyoruz. Biz yine de her gün gidiyoruz. Bazen hiç ses çıkarmadıkları, derslerimize girmemize izin verdikleri de oldu. Bir aydır bu şekilde devam ediyor.

Eğitim gördüğü okulda öğretmenlerinin ve arkadaşlarının tutumu kendisine sorulduğunda;

“Bütün öğretmenlerimiz ve arkadaşlarımızla iletişimimiz iyi. Onlar da bu duruma üzülüyorlar. Ama bazı “öğretmenlerimiz başınız açın, ne olur, siz çocuksunuz, dini hükümler sizin için geçerli değil” diyorlar. Bazı öğretmenlerimiz ise açmayın diyor. Son zamanlarda

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

bizleri kapıdan koymadıkları da oluyor. Evinize gidin diyorlar. Annem okula gelmişti. Ona kızın başını açacak yoksa polise veririz dediler.” şeklinde ifade etmiştir.

Rapor hazırlanma sürecinde öğrencilerle yaptığımız görüşmelerde, yasağın tüm okullarda aynı şekilde uygulanmadığı görülmüştür. Bazı okullarda, okul yönetimi yasağın keyfi olduğunu görerek yasağı uygulamaya geçirmemiştir. Bu durum hakkında H.Z. 'nin ifadesi;

“Bazı okullarda böyle sorunlar yok. Halamın kızı derslere örtü ile giriyor. Onların bulunduğu okulların yöneticileri ‘biz yasak koyamayız, kanunla yasak getirilmediği sürece keyfi yasak uygulayamayız’ diyorlarmış.” şeklindedir.

Konu ile ilgili görüşleri sorulan bir diğer ortaokul öğrencisi Z.A;

“Biz de kesinlikle başımızı açıp okula girmek istemiyoruz. Başka okullarda da sorunlar çıkıyor. Ama hiç sorun çıkmayan okullar varmış. Birinci sınıftan itibaren diğer okullara gitmiş olsa idik, belki sorun yaşamazdık. Ama şu saatten sonra başka okula geçmek de zor olacak.” derken okulun tümünde yaklaşık yirmi örtülü öğrenci bulunduğunu ve sınıftaki tek örtülü öğrencinin kendisi olduğunu belirtmiştir.

Görüşmelerde öğrenciler 2009 yılında da başörtüsü sorunu olduğunu ifade etmişler ama yasağın kısa sürede kalktığını belirtmişlerdir. Öğrenci ve velilerine artık tek üniforma uygulamasına geçildiği bu sebeple başörtüsünün de yasaklandığı belirtilmektedir.

Görüşmecilerden Z.A ;

“Şimdi herkesin tek çeşit üniforması var. Renkleri, kumaşı, tipi aynı... Önceden de nasıl giyineceğimiz belliydi. Ama tek tip bir üniforma şeklinde değildi. Bize üniforma mecburiyetinden dolayı tek tip giyineceğimiz ve bu sebeple başörtüsü takmayacağımız söyleniyor.” demektedir.

Bir haber ajansı çalışanı ile yapılan görüşmede ise okullarda başörtülü öğrenci sayısının az olmasının, meseleye sahip çıkan kişi sayısının az olduğu izlenimi uyandırdığını oysa bunun doğru olmadığını ifade edilmiştir. Basın mensubunun konuya ilişkin açıklaması şu şekildedir: *“Azerbaycan’da başörtüsü sorununa sahip çıkan çok az sayıda insan var. Azerbaycan aslında yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğu bir ülkedir. Bu meseleye destek veren çok az kişi olduğu için bizlere ‘bir grup insan muamelesi’ yapıyorlar. Oysa problem sadece örtü takanlara yönelik değil, İslam’a yöneltilmiş bir meseledir.”*

3.3. Azerbaycan’da Sünnilere Yönelik Baskılar

Azerbaycan hükümeti İlham Aliyev yönetimine karşı yeşerebilecek her türlü ciddi muhalefeti sürekli bir şekilde baskı altına almaktadır. Ülkedeki dini gruplar sürekli baskılara maruz kalmakta, birçok din adamı şiddet içermeyen düşünce ve faaliyetlerine rağmen gözaltına alınmaktadır.

Ülkede birçok cami bir takım geçersiz gerekçelerle kapatılmakta, dini organizasyonlar radikalizm ve terör gibi nedenlerle baskı altına alınmaktadır. 11 Eylül saldırılarıyla beraber başlayan ve tüm dünyada birçok insan hakları ihlaline kapı aralayan *Küresel Terörle Mücadele* kampanyası maalesef Azerbaycan’da da birçok mağduriyete neden olmuştur. Özellikle ülkede son dönemde hızla yayılan Sünni cemaat ve hareketler, terörizm gibi bir takım soyut tehdit algılarıyla sürekli baskı altına alınmaktadır. Ancak Azeri hükümetinin

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

terörizmle bağlantı kurarak birçok Sünni lideri gözaltına almasına rağmen, Azerbaycan'da 11 Eylül'den sonra devlet kurumlarına ya da uluslararası toplumun çıkarlarına yönelik herhangi bir saldırının olmaması bu tür suçlamaların aslında hükümetin muhalefeti kontrol altına alma çabası olduğu yönünde değerlendirilmektedir.

Ülkede şiddet eylemlerine bulaşmayan ve uluslararası normlara göre serbest faaliyet gösterme özgürlüğüne sahip olması gereken dini cemaatler kategorisinde sayılan Sünni hareketler ülkede yaygınlık oranlarına orantılı olarak artan bir şekilde baskıya maruz kalmaktadır.

Ülkede geleneksel Şii anlayışı dışında bir İslami pratik yaşamak isteyen gruplar sürekli baskı altına alınmaktadır. Bu baskıların en önemli mağduru ülkedeki Sünni hareketlerdir. Resmi yönetim Sünnileri tekdüze, terörist ya da her ikisi birden olmakla itham etmekte ve halkın Sünni hareketlere karşı algılarını manipüle etmektedir.

Ülkedeki Sünni cemaatlere bağlı bireyler ve din adamları sürekli bir biçimde faaliyetlerinde engellerle karşılaşmakta, birçok Sünni, keyfi gözaltına maruz kalmaktadır. Hükümet Sünni cemaatlere ait birçok camiyi kapatmış ve birçok dernek ve sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerini keyfi bir şekilde yasaklamıştır. Bakü'de Sünni Müslümanların yoğun olarak gittikleri Hz. Ebubekir (r.a.) Camii halkın buraya yoğun ilgisinden rahatsız olan Azerbaycan hükümeti tarafından kapatılmıştır. Ebu Bekir Camiinde 5 bin ile 7 bin arasında Sünni namaz kılmaktaydı. Ancak caminin kapatılması ülkede Sünni kesimin cami ihtiyacını daha da artırmıştır.

Ülkede Türkiyeli Müslümanlar tarafından yapılan ve Sünni Müslümanların gittiği Şehitler Camii de kapatılmıştır.

Ülkedeki Sünni cemaatlerin yeni cami ve faaliyet merkezleri açmaları engellenmektedir. Sünni hareketlerin herhangi bir faaliyet yapabilmek için resmi başvuru yapmak zorunda olduğu ülkede yaptıkları birçok başvurunun kayda geçirilmediği ve yoğun bürokratik engellere takıldığı bilinmektedir.

Ülkedeki camilerin yıkılması ve kapatılması gibi nedenlerle Sünni kesimin ibadet edeceği camilere yönelik artan ihtiyaç karşılanamamakta ve halkın topluca ibadet etme imkânı elinden alınmış olmaktadır.

3.4. Basın Özgürlüğü

Azerbaycan'da düşünce ve haber alma özgürlüğü alanlarında da ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Ülkede BBC gibi uluslararası haber kaynakları sansür ve engellemelere maruz kalmaktadır. Uluslararası Kriz Grubu 2010 raporunda ülke yönetimine Amerika'nın Sesi, BBC ve bazı diğer televizyon ve radyo organlarının yayınlarını serbest bırakma çağrısı yapmıştır. Ülkede devlete bağlı olarak yayın yapan AZTV taraflı yayınlar yapmakta ve muhalefetin yeterli derecede yapılmasını bu taraflı yayınlarla engellemektedir. Ülkedeki dini ve siyasi baskıları protesto eden ya da eleştiren birçok yayın organı yasaklanmış, bazı gazeteciler gözaltına alınmış ve birçok medya çalışanı ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır.

Ülkede hükümeti eleştiren gazetelere yaşam hakkı tanınmamaktadır. Ülkedeki yönetime eleştirileriyle bilinen Azatlık gazetesinin muhabirlerinden Fikret Hüseyinli ve Bahaddin Haziyevev baskılar sonucu Fransa'ya sığınmıştır. Uluslararası Medya İzleme Komitesi

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

(Committee to Protect Journalists -CPJ-) Azerbaycan'ı bölge ülkeleri arasında gazetecilere en adaletsiz yargılama yapan ülke ilan etmiştir.

Nisan 2010 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (ECHR) Azerbaycan'ın gazeteci Fetullayev'i adil olmayan suçlamalarla yargıladığına karar vermiş ve Fetullayev'in derhal serbest bırakılması gerektiğini açıklamıştır.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

4. SİYASİ PARTİLER VE SİYASİ YASAKLAR

Azerbaycan parlamentosu toplamda 125 üyeden oluşmaktadır. 8 Kasım 2010 tarihinde yapılan genel seçimlere göre bu dağılım 100 YAP (Yeni Azerbaycan Partisi) ve 25'i diğer muhalefete aittir.

Azerbaycan'da şu an itibarı ile resmi olarak 55 siyasi parti vardır. Bu partilerden 30 tanesi neredeyse faaliyet göstermeyecek kadar küçük ve tabela partisidir. Geri kalan partileri ise sınıflandırmak gerekirse; iktidar partisi, muhalefet partileri, iktidara yakın partiler ve iktidarın kendi oluşturduğu muhalefet partileri şeklindedir.

Muhalefet ve iktidarın kendi oluşturduğu muhalif siyasi partiler 1 ila 4 arasında sandalye ile mecliste temsil edilmekte ve toplamda muhalefetin elinde bulundurduğu 25 sandalyeyi paylaşmaktadırlar.

Mevcut sistemde Yeni Azerbaycan Partisi'ne meclis içinde ve dışında toplumsal muhalefet yapan Müsavat partisi ve Halk Cephesi Partisi, 2010 seçimleri ile alakalı olarak seçimlerin adil yapılmadığı yönünde itiraz etmişlerdir. Çeşitli zamanlarda meydanlara da inen bu siyasi partiler polislerin müdahalesi ile dağıtılmıştır.

8 Kasım 2010 seçimlerinin ardından uluslararası gözlemciler ve bağımsız kaynaklar seçimlere hile karıştığını belirtmiştir. Bağımsız kaynakların raporlarına rağmen Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan seçimleriyle ilgili hazırladığı raporda, seçimlerin ufak sorunlar haricinde sorunsuz ve adil yapıldığını belirtmiştir. Türkiye'nin bu raporu kamuoyu nezdinde hükümetin elini güçlendirmiştir.

Bağımsızlık döneminde muhalefet oluşturabilecek bazı isim ve ailelere yönelik baskı zorunlu göçleri doğurmuş bunun yanında ülkede kalan siyasilerin üzerinde de baskı devam etmiştir.

Halen tutuklu bulunan Nimet Penahov'un suçu bile bilinmemektedir. Bunun yanında ülkede dini faaliyet gösteren ve dini kimlikleri ile siyasi tercihlerini şekillendiren Azerbaycan İslam Partisi(AİP)'ne yönelik sürekli baskılar uygulanmaktadır. Kurulduğu günden bu yana sürekli baskı altında tutulan bu partinin 3 genel başkanı parti başkanı iken tutuklanmış ve psikolojik işkenceye tabi tutulmuşlardır.

Bu parti başkanlarının yurt dışı ziyaretlerinin yanı sıra ticari faaliyetleri de dönem dönem kısıtlanmıştır. Partinin İran modelini ülkeye getireceği propagandası yapılarak itibarına zarar verilmeye çalışılmıştır.

Hali hazırda Azerbaycan İslam Partisi (AİP) Genel Başkanı olan Mohsin Samedov 2011 Ocak ayında ofisinden eve dönerken trafik kurallarını ihlalden aracı durdurulmuş ve gözaltına alınmıştır. Daha sonra Azerbaycan İslam Partisi (AİP) üye ve yöneticilerine yönelik ev ve işyerlerine yapılan baskınlarda 6 adet mermisiz Kalaşnikof marka silahların ele geçirilmesi ile dava "ülkenin laik ve demokratik sistemini silah zoru ile değiştirerek İslami bir düzen getirme" suçlaması ile terör kapsamına sokulmaya çalışılmaktadır. Parti yöneticileri söz konusu silahların baskınları gerçekleştiren güvenlik güçleri tarafından yerleştirildiğini ve kendilerinin silahlardan haberi olmadığını belirtmektedir.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

Bu süreçte Azerbaycan genelinde 600 Azerbaycan İslam Partisi (AİP) üyesi ve çok sayıda parti yöneticisi sorgulanmıştır. Halen Mohsin Samedov dâhil partinin üst düzey 4 yöneticisi tutuklu bulunmaktadır. Mahkeme bazı parti yöneticilerinin yurt dışına çıkışını yasaklamıştır.

Diğer İslami STK ve oluşumlara yönelik de benzeri baskılar mevcuttur. Zülfikar Mikailzade gibi ülkenin tanınmış din adamlarından birçoğu gözaltına alınmış ve sorgulanmıştır.

Yine yurt dışında eğitim gören bazı din adamlarının ailelerine yönelik baskının yanı sıra, bazıları bizzat telefonla aranarak tahrik edilmekte ve hakarete maruz kalmaktadır. Özellikle siyasi tutuklular aileleri ile hiçbir şekilde görüştürülmemekte ve tutuklu ailelerine bilgi verilmemektedir.

Genel olarak muhalefetin sindirildiği Azerbaycan'da siyaset içerisinde olmayan ama muhalif durabilen, ellerinden alınmış hakları için sokak eylemi yapabilen İslami gruplarında muhalefet olarak hedef alınması ve sindirilmesine yönelik davalar halen devam etmektedir. Yargı sürecine ilişkin sorunlar ve mahkemelerin şeffaf olmaması da düşünüldüğünde davaların akıbetine ilişkin endişeler artmaktadır. Aşağıda kendileriyle görüşülen siyasilerin ifadeleri de bu durumu doğrulamaktadır.

4.1. Azerbaycan İslam Partisi Genel Başkan Yardımcısı Natık Kerimov

“Maalesef hukukun üstün olmadığı bir memlekette yaşıyoruz. Bizde hukuk bağımsız olduğumuz günden bu tarafa hiç belirleyici olmamıştır. Adaletsizliğe uğrayan bir kişi veya bir kurum ne zaman hakkını aramak için müracaat etse gayri hukuki bir uygulama ile karşılaşır.

İslam partisi olarak 19 yıldır bu tip hukuksuzluklarla karşılaştık ama son olarak bu tip uçuk ithamla ilk kez karşılaşıyoruz. Özellikle Hacı Mohsin Samedov'un şahsı ile alakalı olarak yapılanlar şaşılacak türden, önce zindana alıyolar sonra bunu orada tutmak için kendi aralarında tartışarak bir suç buluyorlar. Ve zindanlarda işkence ediyorlar. Gayri hukuki olarak yapılan bu uygulama ile sürekli olarak karşılaşıyoruz. 1991 yılında kurulduktan sonra 1995 yılında devlet başkanının emri ile bütün partiler yasaklandı. Azerbaycan İslam Partisi'nin de o tarihten sonra faaliyetleri yasaklandı.

Şimdi yine Genel Başkanımız bir suçlamadan ötürü tutuklu bulunduğu için ben başkanlığa vekâlet ediyorum.

Son zamanlarda yaşadığımız bu durumdan ötürü Azerbaycan genelinde bütün İslami guruplar ve partiler yanımızda oldular ve destek amaçlı açıklamalarda bulundular. Son günlerde yine partimizin ikamet yeri olan dairemize ve bilgisayarlarımıza, kirada oturmamıza rağmen hukuksuz bir şekilde el konulmuştur. Yerimiz olmadığı için bazı basın toplantılarını başka mekânlarda yapmak zorunda kalıyoruz ama topluma açık olan salonlarda basın açıklaması yapmamıza da müsaade edilmemektedir.

Son tutuklamalarda genel olarak tutuklamaların sebebini halkımızdan ve medyadan çok sık şekilde de soruyorlar ama gerekçesini biz de bilmiyoruz. 2 Ocak tarihinde genel başkanımız hükümetin genel siyasi tavrı ile alakalı olarak düşüncesini anlattığı konuşmadan ötürü, 7 Ocak tarihinde tutuklanmıştır.

İslam partisi genel başkanı, devlet idarecilerine karşı gayet sağlam gerekçelerle ciddi bir eleştiri yapmıştır. Bizler de o düşüncenin yanındayız. Bunun bilinmesi lazım İslam Partisin

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

genel düşüncesi şudur ki; Azerbaycan, bizlere bir nimettir. Biz nimetimize karşı hareket içinde olmayız. Biz bu ülkenin bağımsızlığı için mücadele eden bir partiyiz. Buna rağmen 18 ilde çalışma yapan bir partiyi silah bulundurmakla suçluyorlar. Biz bu tip bir suçlamayı ve iddiayı kabul etmiyoruz ve edemeyiz de. Bu suç, bizim genel duruşumuza aykırıdır.

Bu suçlamadan ötürü Mohsin Samedov tutuklu bulunmaktadır ve kendisine bir savunma hakkı bile verilmemiştir. Partiye karşı tutuklamalar devam etmektedir dün itibarı ile (17 Ocak) partimizin genel başkan yardımcılarında Sayın Vakıf Abdullahev'i tutuklamışlar ve 3 ay hapis vermişlerdir. Bunun yanında daha önceden tutuklanan 2 kişi serbest bırakılmıştır ki birisi genel başkanın şoförüdür. Normalde önceden tutuklananların bırakılması lazımdı ancak tutukluluklarının uzatılması muhtemel görünmektedir.

Genel olarak tutuklamalar Sumgayt ve Gence illerinde olmaktadır. Sumgayt polisi halka sert davranmaktadır. Gence'de ise 20+20 iki sefer toplu gözaltı olmuştur. Gence başkanımızın kendisi ve ailesi yokken evine girilerek arama yapılmıştır. Ailenin diğer fertleri buna itiraz etmişlerdir ama arama yapılmış bununla alakalı hiçbir evrak düzenlenmemiş ve bize verilmemiştir. Aramalarda genel olarak 1.100 silah bulunduğu yönünde bir söz vardır bunlardan 6 tanesi kaleşnikof markadır.

Azerbaycan İslam Partisi olarak biz de beyan ettik daha sonra Şeyh Allahşükür Paşazade de ifade ettiler ki bu parti yalnızca kendi akidesinde bir çalışma üzeredir ki amacımızı Azerbaycan içerisinde herkes bilir. Azerbaycan siyasetinde her akli başında adam bilir ki silahla mücadele akıllı adamların işi değildir. Biz silahlı bir mücadeleyi kınıyoruz.”

4.2. İslam Partisi Hukuk İşleri Sorumlusu: Hacı İnkılâp E.

“Evet, Gence ilinde yapılan işler tamamen hukuksuzdur. Baskın sırasında Gence başkanı Sayın Hacı Yusuf'un yurtdışında olduğu bir zamanda hem de yaşamadığı eve baskın yapılmıştır. Baskın sırasında kardeşi ve damadı hazır bulunmuştur ancak arama yerlerine alınmamışlardır. Arama ile alakalı resmi belge istenmesine rağmen bize belge verilmemiştir.

Örneğin parti merkezine 13 Ocak saat 10.30'da yapılan baskında resmi arama izni ile gelinmiş ve 4 saat ofiste işlerine yaradığını düşündükleri her şeyi tutanak karşılığında almışlardır. Bu tutanaklar tarafımızdan da tek tek okunarak imzalanmıştır. Bu arama gibi diğer aramalarında resmi olması gerekmektedir. O yüzden bulunduğu iddia edilen hiçbir şeyi kabul edemeyiz.

Şuan itibarı ile (18 Ocak) partimizin 6 yöneticisi tutukludur ve toplamda 60 partili sorgulanmıştır.”

4.3. Ziyahılar Birliği (Yazarlar ve Aydınlar Birliği)

Azerbaycan da son zamanlarda yaşanan şeyler endişe vericidir. Ülkemizde ifade özgürlüğüne, inanç özgürlüğüne ve her alanda insan haklarına karşı bir saldırı vardır. Özellikle son zamanlarda İslamcılara karşı tutuklamalar mevcuttur. Evlerinde silah bularak veya hiçbir bahane gösterilmeden tutuklanmaları endişe vericidir.

Bu durum göstermektedir ki; gerçekte sadece İslamcılara karşı değil İslam'ın kendisine karşı bir saldırı vardır. Bu durum çok korkutucudur. Bu durum aslında geçmiş yıllarda başlamıştır, Peygambere hakaret, ezana yasak konması, mescitlerin yıkılması ve İslami edebiyata yasak

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

konması ile bugün başörtüsüne konan yasak ta gösteriyor ki bütün bunlar sistemli bir senaryonun devamıdır.

Bazıları diyor ki; “başörtüsü bir yerden ısmarlanmıştır.” (İran’dan) evet, başörtüsü ısmarlamadır ama Allah’tan ısmarlamadır. Böyle inanıyoruz. Şimdi ben soruyorum yasak kimden ısmarlamadır. Kime lazımdı bu yasak? Yönetime lazım değildi. Milli eğitime hiç lazım değildi. Çünkü eğitimin yeterince sorunu varken başörtüsünü sorun etmek kime lazımdı.

Okullarda yeterince uyuşturucu problemi varken, yeterince ahlaksızlık problemi varken, bu sorunlarla azıcık bile uğraşılmıyorken, öğretmenlerin seviyeleri ortada iken okulların bazı sorunları devam ederken başörtüsüne savaş açmak çok mu lazımdı. Sadece bununla mücadele ediliyor.

Televizyonlarda gösteriyor ki; Adamın biri bir cinayet işlemiş ve kaçmış birkaç gün sonra vicdanına yenik düşüyor ve teslim oluyor bu durum televizyonda gösteriliyor ki kendi televizyonları, falan kişinin katili teslim olmuştur ve cebinde de 3 gr eroin bulunmuştur. Şimdi bu adam 3 gün saklandığı yerden teslim olmak için karar verdiğinde cebine de eroin mi alıp gelmiştir. Bu çok komik bir durumdur.

Aynı durumu Gence şehrinde İslamcılara karşı görmekteyiz. Hatta bu ilimizde tutuklularla şöyle pazarlık yapılmaktadır. ‘Kim bende 100 gr eroin bulundu derse onu serbest bırakacağız

denmektedir.’ Bu çok çirkin bir durumdur. Sonra silahlar falan bulunmaktadır. Bu çok gülünç bir durumdur.

Azerbaycan’da hukuk üstün değildir. Hukukun üstün olmadığı bir yerde, hukuk köle olur. Köle olan hukukun devleti de başka devletlere oyuncak olur. O yüzden adaleti savunanların düştüğü bu durum karşısında adaleti ve hak’ı müdafaa etmek gerekmektedir.

4.4. Azerbaycan Fazilet Partisi Başkanı Gündüz Hacı

(Hacı Mohsin Samedov’u Müdafaa Komitesi Hakkında)

“Bu komite İslam partisi başkanı ve diğer üyelerinin haklarının aranması amacıyla oluşturulmuş bir komitedir. Aslında normal yönetimi olan ülkelerde, siyasi partilerin kendi aralarında ki ilişkileri düzgün olsaydı, siyasi rakipleri düşman gibi değil normal bir rekabet ortamında yaşayabilselerdi bu tür komitelere ihtiyaç duyulmazdı.

Ancak bu gün Azerbaycan’da yönetim tarafından vatandaşlara saldırılar (tahrik) olur, takip edilir, iftiralar atılır, işte bu durumda yönetim elinde bulundurduğu güç ile istediği zaman istediği suçu vatandaşa mal edebilir. Ama vatandaşın bu durumda, ne kendisinin nede kurumunun hakkını savunacağı adil bir makam yoktur.

Sonuç sürekli yönetimden yana tezahür etmektedir. O yüzden bizde dünyanın başka yerlerinde olmayan bir durumla tutuklanan her kişi için ayrı ayrı müdafaa komiteleri kurulmaktadır.

Müdafaa cemiyetlerinin varlığı şunu göstermektedir ki bu toplumda anormal bir şekilde vatandaşların kendi hukukunu savunması neredeyse sıfırdır.

Genel itibarı ile bu komitelerin varlığı yönetim karşısında bir anlam ifade etmese de önemlidir.

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

Son olarak başörtüsü ile alakalı olarak şunu ifade etmek isterim. Azerbaycan'da bu yasak baş göstermeye başlayalı sadece İslam Partisi veya İslami diğer guruplar değil bütün değişik guruplardan bu yasağa karşı bir eleştiri gelmiştir. Hükümetin yapması gereken halkın ihtiyaçlarına kulak kabartmasıdır. Onların isteklerini yasakla sınırlandırması değildir.”

4.5. Asef Aliov

Bakû'de görüştüğümüz Asef Aliov, bizden ısrarla Gence şehrine gelmemizi, orada yaşanan sıkıntıları ve halkın içinde bulunduğu korkuyu yakinen görmemizi istemiştir.

Gence şehrinde, özellikle başörtüsü yasağına karşı velilerin itirazları sonucu halkı yıldırarak ve sindirmek amaçlı sayısız gözaltı ve tutuklamalar olmuştur. Bu tutuklamalar kanununun 221/3 maddesi üzerinden yapılmaktadır. Bu kanunla 10 kişiye hapis cezası verilmiştir. Bu 10 kişiden 5'i halen tutuklu bulunmaktadır. 18 Ocak'ta içeri alınan kişilerden 3 tanesi cinayet suçlaması ile yargılanmaktadır.

Asef Aliov MAZLUMDER heyetiyle yaptığı görüşmede:

“Bu ülkede kanunlar orman kanunudur. İçeri alınanlardan bir tanesi Gence şehrinin dini şahsiyeti olan Azer Cebir'dir. Bu kişiyi cinayetle yargılıyorlar. Bunu içeri almadan önce 65 yaşında olan babası tutuklanmış ve ‘oğlun teslim olana kadar seni bırakmayacağız’ diye tehdit etmişler ve 3 gün hapiste tutmuşlardır.

Yine polis aynı şekilde benim annemi karakola götürerek ‘oğlunda eroin bulduk o teslim olana kadar seni bırakmayacağız’ demişlerdir.

Azer Cebir tutuklandığında polise; ‘beni hangi gerekçe ile tutuyorsunuz?’ sorusuna karşı polis önünde bulunan bilgisayarını alıp yere vurarak kırmış ve seni devlet malına zarar vermektan tutukladık demiştir. Halen Gence şehrinde tutuklamalar devam etmektedir” demiştir.

4.6. Tutuklu Mohsin Samedov'un Eşi Samedova Mehpare

Benim eşim Mohsin Samedov aynı zamanda doktordur, halktan sürekli ziyaretine gelen fakir insanların dertleri ile çok yakından ilgilenirdi. O yüzden ailesini ve işini sürekli ihmal eder onların dertleri ile dertlenirdi.

Bu ülkede bu kadar çok sorun varken birileri bu sıkıntıları görmeli ve devlet başkanına karşı bu sorunları dile getirmeliydi. Birileri bunu demeli idi. Bu konuyu dile getirenler üstü kapalı konuşmakta idiler, Sayın Samedov dindar kişiliği ile sadece Allahtan korkarak bu konuları açık sözlülükle sürekli dile getirmekteydi.

Mohsin Samedov bu durumu yine 2 Ocak'ta sert bir dille konuşmuştu, bu tarihten itibaren sürekli takip altına alınmış, Ocak ayınının 7'sinde muayenehanesinden akşam vakti çıkışında trafik kurallarını ihlal ettikleri gerekçesi ile durdurulup mülkiyeli sivil polisler eşliğinde şoförü ayrı kendisi ayrı polis merkezine götürülmüşlerdir.

Bu tarihten itibaren, biz eşimden 11 Ocak tarihine kadar hiçbir haber alamadık. Tabi bu dönemde öldürüldüğü, kaçırıldığı, kaçtığı gibi çeşitli haberler de duyduk. Hem ben, hem çocuklarım bu günlerde ciddi sorunlar yaşadık.

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

Bu süre içerisinde müracaat etmediğimiz hiçbir yer kalmadı. Hatta tek tek bütün polis merkezlerini gezdik, ama gittiğimiz her yerde bize dediler ki; ‘Samedov’dan haberimizi yoktur’. Sonra bize bu konuda bilgi almanın yolunun avukat aracılığı ile olacağını söylediler. Oysa polis ‘Samedov bizde yok bizde olsa kanunen 48 saat içerisinde ailesine bilgi verilmek zorundadır’ diye bizi oyalamıştı.

Sonra avukat aracılığı ile kendisinden 11 Ocak’ta haberdar olduk. 15 Ocak’ta avukat bizzat kendisi ile görüşmüştü. Fiziki işkence görmediğini sağlık durumunun iyi olduğunu bize bildirmiştir. (umarım bunu bizi üzmemek için söylememiştir) Avukatı ile Mohsin Bey baş başa görüşmüştü ama Mohsin Bey, kötü muamelede görse bunu utancından ve terbiyesinden söyleyemez.

Benim bu süreçte kardeşim de tutuklanmıştır. Devlet, Kardeşimin ve Mohsin Samedov’un amcasının oğlunun evinde silah bulduğunu iddia etmektedir. İşkence değil ama psikolojik baskı ile bu silahları kabullenmeleri yönünde baskı altına alınmışlardır. Avukatları aracılığı ile duyduğumuz bilgi doğrultusunda kendilerine ‘bu silahlar kendilerine Mohsin Samedov tarafından verildi ve bizi cihada çağıracaktı’ yönünde ifade vermeye zorlanmışlardır.

Bu süreç içerisinde Mohsin Bey içeri alındıktan 5 gün sonra polis evimize baskın yapmıştır. Önceden kardeşimin evine silahı kendileri koyduğu için ben bu korku ile basın gelmeden evin kapısını açmadım, aynı zamanda komşularımı da arama esnasında eve çağırdım ki iftiraya maruz kalmayalım. Kızım Zehra da polisler içeri girmeden Kuran’a el bastırmıştır ki işlerini düzgün yapsınlar. Onlar gittikten sonra biz yeniden evi aradık ki bir yerlere eroin falan gizlemiş olmasınlar diye. Çünkü daha önceden benzeri şeyleri Azerbaycan’da birçok insan yaşamıştır. Evimiz sürekli polis tarafından gözlenmektedir. Nereye gidersek bizi takip etmektedirler.

4.7. Mohsin Samedov’un Kayınvalidesi

Son günlerde çok aşırı baskı altındayız, oğlum ve damadım iftira ile tutuklanmışlardır. Kendilerinden haber alamıyoruz.

12 Ocak günü 4 polis arabası ile kapımıza dayandılar kapıyı kilitledim ve onlara bağırdım. Siz zalimsiniz, siz iftiracısınız bu evde çocuklar yaşamaktadır utanmıyor musunuz böyle eve girmeye, komşularımız geldikten sonra ayakkabılarını çıkartarak eve aldık.

Onlara bu davranışlarının sebebini sordum. Müslümanlığı yaşamak istedikleri için bu insanlara bu kadar zulüm etmeyin dedim. ‘Hadi büyüklere ediyorsunuz, bu çocukların gözleri önünde yaptıklarınız nedir, bu yaştan sonra bu çocuklar bu korku ile nasıl yaşacaklar, sizin çocuklarınız yok mu’ diye eve gelen polisler söyledi. Onlar da bana hak verdiler ama buna mecbur olduklarını ifade ettiler.

Dedim ‘ben Aliyev’in yanına gideceğim anası Mıhrıban hanımın yanına gideceğim onlar da bir ana ben de bir anayım, bütün bunları söyleyeceğim’.

Çünkü çocuklarımız çok kötü etkilendiler, ben panik geçirdim, tansiyonum yükseldi, kaç gün bu çocuklarla uyku uyuyamadık.

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda temel hak ve hürriyetler ile ilgili hususlar teferruatlı olarak belirtilmiş olmasına rağmen, inançlı insanlara ve siyasi muhalefete karşı izlenen devlet politikası uygulamada pek çok sıkıntı yaşanmasına sebep olmaktadır. Keyfi gözaltı süreleri, haksız tutuklamalar, inanç ve ifade özgürlüğü alanındaki kısıtlamalar rapor kaleme alındığı tarihte halen devam etmekteydi.

Devlet, haksız gözaltı ve tutuklamaları adeta olağan bir prosedür şeklinde işletmekte, adil yargılanma ilkesinden giderek uzaklaşmaktadır. Bu konuda davalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınmakta ve müspet sonuçlanarak, Azerbaycan devleti tazminata mahkum edilmektedir.

Hukuksuzluğun örneği başörtüsü yasağı devam etmekte; inanç özgürlüğü ve eğitim hakkının kısıtlanması yönündeki ısrar, devletin bu konuda bir çözüm arayışının olmadığını göstermektedir.

Ortaokullarda başörtü yasağının uygulanması büyük bir İslamofobik durum ortaya çıkarmaktadır. Eğitim hakkının ve dini inanç özgürlüğünün etkin biçimde ihlal edilmesine karşı yapılan gösteri ve yürüyüşlere müdahale edilmekte, göstericiler hakkında idari cezalar uygulanması halkı endişelendirmektedir.

Azerbaycan'da insan hakları örgütlerinin belirttiği üzere, dini törenlerin ve dinsel etkinliklerin, aynı zamanda barışçıl gösteri ve yürüyüşlerin yapılması ile ilgili yıllardan beri yerleşmiş tecrübe mevcuttur. Bugüne dek herhangi bir dini törenin yapılması ne kamu düzeninin bozulmasına sebep olmuş, ne de farklı sorunlar ortaya çıkarmıştır. Sorunlar, bu önlemlerin orantısız şekilde hayata geçirilmesi ile başlamıştır.

Her türlü dini veya sosyal törenin, eylemin yapılmasına devlet izin vermeli kamu otoritesi güvenliği tesis etmek dışında geri planda kalmalıdır. Devlet yurttaşlarının temel haklarını koruyup kollamakla mükellef olmalıdır.

Devletin, dini gruplarla şeffaf ve anlaşılır ilişkiler kurması önemlidir. Zira bölgede her türlü yapılanmaya illegal yaftası vurularak mesafeli yaklaşılmakta ve cemiyet/grup mensuplarına potansiyel suçlu gibi davranılmaktadır.

İfade edilmiş olan bu gerçeklerden hareketle MAZLUMDER, Azerbaycan Yönetimine;

- İnanç özgürlüğü alanında halen anlaşılmaz sebeple mevcut olan başörtüsü yasağı sorununun acilen çözülmesi,
- Temel ve dini özgürlükleri sınırlandıran yasal mevzuatın uluslararası normlara uygun hale getirilmesi,
- Her türlü örgütlenme, basın ve ifade özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması,
- Toplu yapılan dini merasimlere yönelik engellerin kaldırılması,

MAZLUMDER

İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ

THE ASSOCIATION OF HUMAN RIGHTS AND SOLIDARITY FOR OPPRESSED PEOPLE

- Mahkemelerde ve bürokraside devam eden rüşvet ve adam kayırma gibi uygulamaların üzerine gidilerek adil yargılanmanın önünün açılması,
- Güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımından kaynaklanan ihlallerin önüne geçilerek, haksız tutuklama ve keyfi gözaltı uygulamalarına son verilmesi
- Gözaltına alınan kişilere ilişkin ailelere yönelik bilgilendirmelerde şeffaf olunması ve gözaltı merkezlerinin uluslararası denetime açılması çağrısında bulunuyor.